Анотація

Косова В.О. Ономасіологічні категорії та форми їхньої системної реалізації.

Доповідь присвячена ономасіологічній категорії та має теоретичний характер. У дискусійному аспекті розглянуті деякі труднощі вияву та інтерпретації ономасіологічних категорій російської мови; детально проаналізовано проблему розмежування форм їхньої реалізації. Закцентовано особливу увагу на словотвірній категорії з огляду на її системну та когнітивну значимість.

Ключові слова: ономасіологічні категорії, словотвірна категорія.

Abstract

Kosova V.A. Onomasiological categories and the forms of their system realization.

The term onomasiology means "name". An onomasiological approach to word formation encompasses several basic models whose common feature is procedure from concept / meaning to form. The onomasiological framework is cognitive, relating word formation to conceptual thinking. The conceptual level establishes a link between the extralinguistic and linguistic levels of the naming process.

In the short history of onomasiological research in word formation, three main approaches have emerged. One of them is based on Dokulil's ideas; the second strictly separates the conceptual / semantic and the formal levels; according to the third approach, any theory of word formation is a byproduct of more broadly based onomasiological research into lexical semantics.

As a result, the article is devoted to onomasiological category and has a theoretical nature. Some difficulties of selection and interpretation of onomasiological categories of the Russian language are viewed in a speculative manner, and the problem of differentiating the forms of their realization is analyzed in detail. The author lays an emphasis on the category of word formation due to its high systemic and cognitive significance.

Key words: onomasiological categories, word-formative category.

О. М. Мокра

Артемівськ. Україна

УДК 811.133.1"373.7

ЕТНОГРАФІЧНІ ДЖЕРЕЛА ФРАНЦУЗЬКИХ ПРИСЛІВ'ЇВ

Прислів"я яскраво віддзеркалюють своєрідність побуту, життя, історії та культури народу. Такі лаконічні, інформативно стислі, втім марковані потужним смисловим навантаженням послання, збереглися попри століття. Активне володіння арсеналом фразеологічних одиниць – складне завдання для

тих, хто вивчає мову, але таке знання формує міжкультурну компетентність користувача, прикрашає його мовлення, посилює аргументацію, забезпечує адекватне сприйняття менталітету нації. Вивчення соціокультурного аспекту прислів‟їв французької мови дозволить простежити їхній національно-культурний зміст та історичні витоки.

У вітчизняній практиці збирання прислів‟їв змінилося власне вивченням лише наприкінці XIX ст. і нині пов‟язано з іменами українських лінгвістів (І.О. Голубовської, В.І. Мельник, Н.І. Поміркованої, О.О. Селіванової). Увага вчених зосереджувалася на аналізі внутрішньої форми фразеологізмів, етимології, семантиці конкретних ідіоматичних одиниць, їхньому когнітивному змісті (А. Назарян, Г. Соколова, В. Луговий, Ж. Піно). Сучасні лінгвістичні студії скеровують інтерес на вивчення варіювання значення паремій у різних контекстах. Якщо прислів‟я є акумуляторами і трансляторами культурних та ціннісних надбань нації, то варто простежити за специфікою їхнє продукування в конкретних соціогрупах. Як не дивно, але у французькій науці про мову прислів‟я не становили предмет серйозних наукових розвідок, хоча лексикографи ретельно збирали і систематизували прислів‟я (Ch. Bally, A. Sechehaye, J. Marouzeau, M. Maloux, J. Matignon, F. Montreynaud, J. Pineaux, M. Rat, A. Rey).

Метою статті є аналіз діалектних витоків французьких прислів‟їв та специфіки відображення в них накопиченого життєвого досвіду мешканців Шестикутника (як жартівливо називають Францію).

Прислів‟я належать до фразеологічної системи мови і утворюють цілісну семантико-структурну групу, одиниці якої об‟єднані за певними типологічними ознаками: семантична та структурна цілісність, відтворюваність у комунікативних процесах, надслівна будова. Дослідники виокремлюють два шляхи виникнення паремій: редукцію текстового генотипу паремії та розширення фразеологізму до рівня прислів‟я. Семантика прислів‟їв безпосередньо походить від культури народу-носія мови. Своїм походженням прислів‟я зобов‟язані фольклорним звичаям, повір‟ям, прикметам, традиціям, міфології.

Французи почали збирати і записувати прислів‟я у середньовічну добу. Мовознавці посилаються на три збірки прислів‟їв [8; 9]. Перша, написана під протекцією короля Філіпа Ельзаського (1175), містить шестирядкові поезії, кожна з яких наводить прислів‟я і завершується висловом: *Ce dit li Vilain* (Так сказав мерзотник) [9, с. 15]:

L'on peut bien par usage à force d'éducation,
Faire le chat si sage
Qu'il se tient chandelle ardant en sa gueule allumée
Ja n'iert si bien appris Mais il ne sera jamais
Si il voit la souris
Qu'il n'y aut maintenant : n'y aille aussitôt
Mieux vaut nature que nourriture a plus de force qu'éducation
Ce dit li Vilain.

Прислів‟я надають настанови про мир, уникнення суперечок, ворожнечі: *Longue courroie tire, qui la mort de son voisin désire* (укр.: Не копай іншому яму, бо сам потрапиш у неї). *Ce qui œil ne voit, cœur ne deut* (укр.: З очей далі, з серця геть). Друга збірка прислів‟їв «Proverbes ruraux et vulgauz» (укр.: Народні та селянські прислів‟я) (1317) компілює біля п‟яти сотень прислів‟їв та приказок, що фіксують життєві канони: *En la langue gist la mort et la vie* (укр.: Мова – це смерть і життя) [9, с. 17]. Третя збірка, створена французьким каноніком Е. Ле Грі (XV ст.), містить вісім сотень прислів‟їв та приказок із лаконічними коментарями на латині: *À la cour du roi, chacun y est pour soi* (укр.: У царському дворі, кожен сам за себе). *À tel pot, telle cuillère* (укр.: Кожному горщику, своя ложка) [9, с. 19].

Відтак, стає очевидним, що часом розквіту французьких прислів‟їв є середньовіччя з його способом мислення, прагненням реалізувати дидактико-гносеологічну функцію, існуванням розмаїття діалектів у різних регіонах Франції, що надали свою парадигму сталих повчальних висловів.

На півночі країни поширений пікардійський діалект (le picard), на якому розмовляють у Нор-Па-де-Кале та Пікардії. Мешканці Нор-Па-де-Кале, яких називають ch‟ti, ch‟timi (укр.: шті), відзначаються добрим гумором, яким

насичені крилаті вислови: *Il o tè à l'école din chés courts jours quante éch maristér i bsoait sin cite. = Il est allé à l'école en hiver quand l'instituteur faisait le cidre* (укр.: дослівно: він ходив до школи взимку, коли вчитель попивав сидр (відпочивав). Тобто цей ледар не любив ходити до школи). *Éne carette qu'al wingne al wingne longtemps. = Un véhicule qui grince grince longtemps* (укр.: Скрипуче авто скрипить довго). Прислів"я віддзеркалюють врівноважений характер пікардійців, їхнє оптимістичне ставлення до життя: *Quante i pleut, i feut tchitter tchère. = Quand il pleut, il faut laisser tomber* (укр.: Коли йде дощ, закинь усі справи) [12]. Народна мудрість мешканців Пікардії наголошує на конструктивізмі, працелюбстві: *I veut miu intérténir qu'éd batir. = Mieux vaut entretenir que de construire* (укр.: Краще зберігати, ніж будувати).

У середньовічній збірці «Великий кутюм Нормандії» зафіксовані усі звичаї мешканців цього регіону. Книга використовувалася в судовій практиці і вважається джерелом прислів"їв: *Nulle terre sans seigneure* [5, с. 11]. Нормандці завжди славилися своєю хитрістю та обачливістю: відповідь нормандця – це ухильна відповідь, тому вислів *répondre en Normand* позначає «не сказати ні «так», ані «ні», дослівно «відповісти, як нормандець».

Діалект галло (le gallo) зберігає прислів"я, що носять філософський характер і віддзеркалюють життєві істини: *Avant de diriger il faut savoir rassembler* (укр.: Перш ніж керувати, варто вміти зібрати). *Une petite maison est plus chaude qu'une grande* (укр.: Маленька оселя тепліше за велику) [8].

Бретонський діалект (le breton) належить до родини кельтських мов. Малоземелля і невисока продуктивність сільського господарства змушують бретонських селян цінувати землю. Шанобливому ставленню до неї присвячено чимало прислів"їв: *An douar so kozh med n'eo ket sod. = La terre est vieille mais elle n'est pas folle* (укр.: Земля – стара, але не божевільна) [4].

Пуатевінсько-сентонжській діалект (le poitevin-saintongeais), поширений у регіонах Пуату і Сентонж між Луарою та Жирондою, закарбував прислів"я, що надають моральні настанови у повсякденному житті: *Qui va chapt'it, va loin!* (укр.: Тихіше їдеш, далі будеш). *Meûx vaut s'moucher deux fois que s'arracher le nez!* (укр.: Краще два рази прочистити ніс, ніж відірвати його) [1, с. 44].

Особливістю арсеналу прислів‟їв цього регіону є той факт, що славнозвісний письменник Ф. Рабле служив тут духовним отцем, тому чимало яскравих прислів‟їв належать саме його творчості: *A celly qui attendre peult, tout vient à temps. = À celui qui sait attendre, tout vient à temps* (укр.: Тому, хто вміє чекати, все приходить своєчасно) (Rabelais F. Quart Livre, 1552).

Валлонський діалект (le wallon), поширений у департаменті Арденни, славиться вирощуванням коней (chiva), тому низка прислів‟їв присвячується цій древній тягловій худобі: *esse comme li ch'va ferré à glèce = être comme un cheval férré à glace = être très assuré dans ses affaires* (укр.: бути впевненим, як добре підкований кінь); *fer comme les bons ch'va s'echaffer tot corant = faire comme les bons chevaux s'échauffer en courant = travailler fort pour rechauffer* (укр.: працювати, як коні); *fer comme les mavas ch'van hossi l'tiesse sins rin dire = faire comme les mauvais chevaux, hocher la tête sans rien dire* (укр.: вміти лише кивати головою, як поганий кінь) [2, с. 44].

Джерельна база автентичних прислів‟їв лотарінгського діалекту (le lorrain) представлена висловами, що мають відношення до гастрономічних преференцій мешканців Лотарінгії: *S'il faut avaler une grenouille, on ne gagne pas grand chose à la regarder* (укр.: Якщо потрібно проковтнути, не варто її розглядувати), а також окремих людських вад: *L'oisevetè eursônne è lè rôye, elle îse trôp bien pis que lo trévaye; lè kiè qu'on serve ost tojo pis kière. = L'oisiveté ressemble à la rouille, elle use beaucoup plus que le travail; la clef dont on se sert est toujours plus claire* (укр.: Ледарство як іржа, вона зношується набагато швидше, ніж праця; ключ від неї ніколи не іржавіє) [8].

На ельзаському діалекті (l‟alsacien) паремії характеризують відносини між людьми, необхідності створення комфортних умов для співпраці, родинного життя, вирішення проблем миру і війни [7, с. 56]: *Les hommes ont toujours raison, mais les femmes n'ont jamais tort. Femme et chat, dans la maison; homme et chien, hors de la maison. C'est loin du canon qu'on trouve de vieux soldats.*

Прислів‟я регіону Франш-Конте засвідчують гостинність мешканців: *Où flotte le drapeau comtois, qui que tu sois, tu es chez toi* (укр.: Там, де розвивається франко-контійський прапор, хто б ти не був, ти – у себе вдома) [8].

Лімузенський діалект (le limousin) належить до окситанської мови, що вживається в трьох південно-західних департаментах: Лімузен, Шаранта, Дордонь. Лімузенський діалект вживається в основному людьми старше 50 років, які проживають у сільській місцевості. Вони жартують, вживаючи гру слів (limer – шліфувати), що лімузенцем можна стати, лише за умови гарної шліфовки: *C'est en limant qu'on devient limougeaud* [12]. Мешканці цього регіону шанують наполегливість, здоровий глузд: *Qui prête son aiguille sans gage, en perd l'usage* (укр.: Той, хто не працює, втрачає звичку працювати) [12].

Овернський діалект (l‟auvergnat) належить до окситанської мови і поширений на півдні центральної Франції, головним чином, на території історичної області Овернь (Auvergne). Семантика прислів‟їв Оверні дотична до взаємовідносин чоловіка і жінки: *Un homme de paille vaut une femme d'or* (укр.: У працьовитого чоловіка золота жінка), фахових секретів: *Sage est le juge qui tôt écoute, et tard juge* (укр.: Гарний суддя той, хто спочатку слухає, а згодом судить) [10].

Провансальський діалект (le provençal) поширений на південному сході Франції. Жителі Провансу здавна зажили слави гордіїв і філософів, адже дотепер вважають себе спадкоємцями античної мудрості і зверхньо поглядають на мешканців півночі. «У гавотів грубий лише одяг», − свідчить прованське прислів‟я. Гавоти – мешканці Провансу, які служили в старі часи вчителями в заможних буржуазних родинах і викладали французьку мову, арифметику і навіть латину. Провансальські прислів‟я насичені граціозним ставленням до навколишнього світу: *Lou cor countènt fai la fàci bello. = Cœur joyeux fait beau visage* (укр.: Радісне серце – гарне обличчя). *Ount i'a de pan e de vin, Lou rei pou veni.= S'il y a pain et vin, le Roi peut venir* (укр.: Коли є хліб і вино на столі, можна запрошувати короля у гості) [3].

Гасконські прислів‟я датуються середньовічною епохою, коли адвокатом Г. Моліньє були написані «*Las leys d'amors*» (Закони кохання) [6, с. 69]. Збірка

невеликих за обсягом поетичних текстів мала повчальний характер. У ній фігурували вислови, властиві для усіх часів і народів (formules appropriées et adaptées aux temps et aux choses): *A la flour vai toustèms l'abiho. = En tout temps l'abeille va vers sa fleur* (укр.: Бджілка летить на квітку за будь-якої погоди). *Coume te fan, fai-ié, E s'es de mau, perdouno-ié. = Comme ils te font, fais leur, et si c'est du mal, pardonne leur* (укр.: Ставтеся до ближніх так, як вони до вас, але коли ображають вас, вибачте їх) [8].

Інтерес до грубуватих діалектних висловів у сучасній Франції свідчить про пошуки автентичності, природних джерел. Вживання діалектних прислів‟їв свідчить про розвинене почуття гумору в сучасного француза. «Кордони» грубості в діалектному варіанті при цьому значно розширені. У діалекті сучасна людина знаходить додаткові джерела експресивності, яскравих асоціацій, гри слів, яких бракує вишуканій літературній мові: *Qui mange un oignon, rote comme un démon. Qui pisse loin ménage ses pompes!* [11].

Діалектні джерела, безсумнівно, зробили вагомий внесок у формування системи французьких прислів‟їв. Таким пареміям властиві своєрідні мовні одиниці, автентична семантика, що зумовлюються специфічними природними та соціально-історичними умовами життя місцевого населення, своєрідністю їхнього давнього побуту.

Література

1. Chasnaye J. Proverbes vendéens / J. Chasnaye. – P. : Revue de Traditionnisme, 1906. – 44 p.

2. Defrecheux J. Comparaisons populaires wallonnes / J. Defrecheux. – Liège : L‟imprimerie Vaillant-Carmanne, 1886. – 234p.

3. Dictionnaire des meilleurs proverbes et des plus belles citations françaises [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.proverbes-francais.fr/proverbes-expliques.

4. Ernault E. Dictionnaire des dictons et proverbes bretons / E. Ernault. – Saint Brieuc : Skol, 2000. – 600 p.

5. Gómez-Jordana Ferary S. Le Proverbe : vers une définition linguistique. Étude sémantique des proverbes français et espagnols contemporains / S. Gómez-Jordana Ferary. – P. : L‟Hartmann, 2011. – 390 p.

6. Las Leys d‟Amors // Manuscrit de l‟Académie des Jeux Floraux publié par J. Anglade. – Toulouse : Privat, 1919–1920.

7. Leser G. Dictons et proverbes d‟Alsace / G. Leser. – Strasbourg : Delabelle, 1956. – 134 p.

8. Maloux M. Dictionnaire des proverbes, sentences et maximes / M. Maloux. – P. : Larousse, 2001. – 628 p.

9. Pineaux J. Proverbes et dictons francais. / J. Pineaux. – [5eme éd]. – P. : PUF, 1967. – 128 p.

10. Офіційний сайт електронного видання «Regards et vie d‟Auvergne» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.regardsetviedauvergne.fr.

11. Сайт бретонських прислів‟їв [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.humour-blague.fr/blague-proverbes.

12. Словник найкращих французьких прислів‟їв та цитат / Dictionnaire des meilleurs proverbes et des plus belles citations françaises [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.proverbes-francais.fr.

Аннотация

Мокрая О.Н. Этнографические источники французских пословиц.

В статье рассмотрены вопросы происхождения пословиц французского языка. Определено, что диалекты разных регионов Франции являются источником обогащения системы паремий французского языка. Каждый регион обогащает национальный язык особым колоритом, благодаря образованию пословиц с этнокультурным компонентом. Лингвостилистическими особенностями таких пословиц выступает метафорическая образность, употребление просторечной лексики, исторический синтаксис. Установлено, что в настоящее время французы все активнее используют в речи диалектные выражения, демонстрируя, таким образом, аутентичность общения и собственные корни.

Ключевые слова: диалект, этнокультурный компонент, национальный колорит, паремии, пословицы, фразеологизмы.

Анотація

Мокра О.М. Етнографічні джерела французьких прислів'їв.

У статті розглянуто питання походження прислів'їв французької мови. Визначено, що діалекти різних регіонів Франції є джерелом збагачення системи паремій французької мови. Кожний регіон збагачує національну мову особливим колоритом завдяки утворенню прислів'їв з етнокультурним компонентом. Лінгвостилістичними особливостями таких прислів'їв є метафорична образність, вживання просторічної лексики, історичний синтаксис. Встановлено, що нині французи все активніше вживають у мовленні діалектні вислови, шукаючи, у такий спосіб, автентичність спілкування та власні коріння.

Ключові слова: діалект, етнокультурний компонент, національний колорит, паремії, прислів'я, фразеологізми.

Abstract

Mokraya O.N. The ethnographic sources of proverbs in French.

Proverbs, that have functioned in the language since ancient time, possess enormous cognitive, communicative as well as speech capabilities due to their laconic form, practical wisdom, adaptability in the usus, witness, expressive color, imagery, and inexhaustible research problems. The unique folk culture study, which reflects the ethnic awareness specificity and national culture in studying proverbs that are considered to be custodians of civilized values and national outlook, resulted in the need of analyzing social and cultural aspects of their functioning in modern French.

Present-day theoretical approaches to the study of proverbs make it possible to determine their linguistic and cultural analysis aspects and clarify their status. Proverbs are laconic figurative expressions representing the moral truth concerning man's practical attitude to life. According to their linguistic status proverbs are set-expressions, which formulate judgments as figurative sayings, concise and complete. At the same time, proverbs are qualified by specific signs of the language system, which display the nature of the text, and are consequently endowed with discursive features. Pragmatic functions of proverbs are those of guidance, advice, warnings, notes and condemnation.

In French linguistics proverbs have traditionally attracted special attention of collectors, rather than scholars. Still certain features of their composition and functioning in speech were discussed by M. Maloux, J. Pineaux.

Defining linguistic characteristics of proverbs enables the scholars to state that the general meaning of units does not only depend on the imagery but also on its syntactic structure.

Stating extralinguistic factors of the French proverb formation implies that paremiae may be considered a moral code of the French community life and are based on a system of Roman law, supplemented with French rationalists' notions, the French Revolution ideas, philosophical

viewpoints expressed by prominent writers and thinkers, who defined the French mentality profile. The French proverbs heyday coincides with the Middle Ages. The Age of Enlightenment demonstrates clear-cut antipathy towards proverbs. In the XIX century proverbs were undergoing a revival again, especially in works depicting a small town life. In the XX century proverbs actively function in the media, advertising, art works.

French proverbs study through the prism of human perception and awareness of the world make it possible to identify native speakers' general ideas of the objective reality and to reveal collective ethnic identity in creating proverbs. The ethno-cultural core concepts in French proverbs are those of Society, God, Work and the Truth. They are primary categories that determine internal notional relationships within human life. Kindness, sincerity, common sense typical of the French is positioned in a great number of proverbs, especially in such principal oppositions as: wealth / poverty, knowledge / ignorance, hope / hopelessness.

Our analyzing proverbs dialect origin enables us to register and identify specifics of moral attitudes and teachings presented by paremiae of Normandy, Provence, Brittany, Alsace and other provinces. Monitoring the proverbs content resulted in the fact that they cover the culture, lifestyle and spirit of the people. Proverbs in a given region of France are marked with humorous connotation, vulgar tokens, which provide an additional source of expressiveness and authenticity.

French proverbs analysis, reflecting inter-ethnic relations, confirms the assumption of the country inhabitant's benevolent nature as France is one of the oldest immigration countries in Europe. There are a few proverbs, which provide low estimate of foreigners or reveal certain character flaws of other nations. However, the semantics of ethnic antagonism is missing in French proverbs. The results of folklore and artistic nature of proverbs analysis indicate formation of empirical generalizations, and later, consumer awareness, which displays the man's attitude to the world.

Studying the proverbs functioning can explain the French national view on the objects, phenomena and processes value. Proverbs connect interlocutors to the canonized patterns of thought and behavior that evolve with the nation and are eventually transformed into individual / group / general social incarnation of such stereotypes. Proverbs belonging to social group, to young people, in particular, reflects their patterns of thinking and world perception typical of certain culture representatives.

The socio-cultural analysis of proverbs functioning within a certain social group, for example, youth, sportsmen, artists, etc, developing methods of their research in cognitive and communicative perspectives seems to be rewarding in terms of our perspective research work.

Key words: dialect, ethno-cultural component, national colour, paremias, sayings, phraseological units.